

Његош Јовановић

МУП Републике Српске,
Бања Лука,
БиХ

✉ njegoxxl@gmail.com

Александар Стојановић

Економски факултет Пале,
Универзитет у Источном Сарајеву,
БиХ

✉ aco_st@yahoo.com

КОРУПЦИЈА КАО ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРОБЛЕМ

CORRUPTION AS AN ECONOMIC AND POLITICAL PROBLEM

Резиме: *Квазифискалне активности државе и паралелну економију аутори нерадо стављају у уџбеничку или пак стручну литературу из разлога што је ријеч о појавама које је тешко квантификовати, па се углавном ординално процјењују штете које изазивају на комплетном систему јавних финансија. Разлози због којих смо се одлучили за ово поглавље су двојаки: 1) и домаћа и страна јавност указују на огромне размјере и посљедице ових феномена код нас; 2) борба против ових појава је и обавезан предуслов на путу ка Европској унији. Корупција је у БиХ препозната као значајан проблем, и сматра се као једна од кључних препрека у процесу наперетка земље ка Европској унији. О тежини ситуације говори и Извјештај Комисије европских заједница о наперетку Босне и Херцеговине у 2008. години у коме стоји: „корупција је широко распрострањена и остаје озбиљан проблем, посебно унутар структура власти“.*

Кључне ријечи: *корупција, пореска евазија, прање новца, сива економија.*

JEL класификација: *H26, E26*

Summary: *Authors are reluctant to put quasi-fiscal activities of the state and the parallel economy in a textbook or literature because they are phenomena difficult to quantify, and it is mainly the damage caused to the entire system of public finance that is generally estimated. The reasons why we have chosen this chapter is twofold: 1) domestic and foreign public point out to enormous extent and consequences of this phenomenon in our country; 2) the fight against this phenomenon is a mandatory pre-requisite towards the European Union. Corruption in BiH has been recognized as a significant problem, and it is considered as one of the key obstacles to the progress of the country towards the European Union. The gravity of the situation is accentuated in the Report of the Commission of the European Communities on Progress of Bosnia and Herzegovina in 2008, which states: "Corruption is widespread and remains a serious problem, especially within government."*

Key words: *corruption, tax evasion, money laundering, underground economy*

JEL classification: *H26, E26*

1. УВОД

Паралелну економију чине: 1) прање новца, 2) сива економија (утаја пореза), 3) квазифискалне активности државе и 4) корупција. У овоме раду одлучили смо се позабавити проблемима везаним за корупцију. С проблемима паралелне економије суочавају се све савремене државе свијета, само неке у мањем а неке у већем обиму. Што се тиче Европске уније најмање ових активности има на сјеверу Европе (скандинавске земље), а највише на југу Европе: југ Италије, Грчка, Португалија, Шпанија (тзв. „земље маслињака“). Према информацијама талијанског министарства јавне управе корупција ту земљу годишње кошта 60

милијарди евра, а јавна улагања у инфраструктуру због корупције се повећавају за 40 посто (RTL 2012). Међутим, подаци указују да од *нафтног шока*, из седамдесетих година, овај проблем све више добива на значају у Западној Европи. Примјера ради, Њемачка, поготову њен сјеверни – протестантски дио, гдје је традиционална висока грађанска лојалност према држави и плаћању пореза, суочавају се тек од седамдесетих година, па наомамо, са непријављеним радом као нарастајућим проблемом. Све религије и сви вјерски дужносници савременог доба оштро критикују и позивају на борбу против корупције и својим актима проглашавају корупцију гријехом и злом. Паралелна економија је велико друштвено зло, које нагрiza и умањење јавне расходе у свим земљама свијета, а нарочито је, у контексту горе поменутих земаља Европе, најотпорнија у земљама у транзицији. Све постсоцијалистичке земље које су се нашле у *вртлогу* транзиције из социјализма у капитализам сусрећу се са овим проблемом. У неким од њих је паралелна економија (неформална) добила толико маха да је формална економија доведена на маргину и угрожен комплетан државни и друштвени систем. *Сви су криви за све, свако је против свакога, али се нико не боји јер нико ништа нема.*

Активности као што су: производња и трговина дрогом, оружјем, људима, проституција, коцка, зеленашење, фалсификовање, принудне наплате дугова, уцјене, отмица, рекетирање, крађа и преваре, бројни економисти сврставају у тзв. *црну економију*, што је нетачно. Ријеч је о криминалним радњама, а не о било каквој врсти економије. Корупционаштво, као међународни феномен има различиту клијентелу: дилере са милионима новца разних валута у готовини готово сваки дан, мултинационалне компаније са скривеним новцем који им често служи за поткупљивање и мито, „обичне људе“ који покушавају да прикрију свој капитал. Свакако, ту вриједи барем ради (не)прилика у БиХ поменти, спецификум, који је формално тешко доказати а то су међународне мировне мисије. *Косово је постало легло неправди, безвлашћа и криминала, европски центар за трговину женама и дрогом*, је навод шведског новинара пољског поријекла Маћеја Зарембе, који је шест мјесеци боравио на Космету. Заремба наводи да су за осам година од успостављања мисије, УН на Косову потрошиле 22 милијарде евра и наглашава да на том подручју и даље буја црно тржиште, док је оно легално пред колапсом (RTV 2012).

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У складу са дефинисаним предметом и циљевима истраживања планирано истраживање би могло бити иницијално за комплексно проучавање пореске евазије. У изради предметног рада користиће се разне методе као што су историјска, индуктивна и дедуктивна, метода анализе и синтезе, методе квантитативне и квалитативне анализе, метода генерализације и специјализације, метода доказивања и навођења, дескриптивна метода, метода анкетаирања, статистичке методе, методе графичког и табеларног приказивања података и компаративна метода. За доказивање постављених хипотеза одабраће се сљедеће научне методе: метода анкетаирања, метода анализе, метода компарације, метода дескрипције, и друге по потреби. У складу са општом предметном оријентацијом, у овом истраживању биће коришћене двије основне методе: метода теоријске анализе и метода анкетаирања уз примјену тзв. Сервеј (Survey) методе.

3. ПОЈАМ И ВРСТЕ КОРУПЦИЈЕ

Корупција спада у појмове које је тешко прецизно дефинисати, с обзиром да се њено значење мијења у различитом временском друштвеном и политичком контексту. Генерално, под корупцијом се подразумијева злоупотреба јавне службе ради личне користи. Постоје, међутим, одређене разлике у одређењу које наглашавају сложеност феномена корупције.

У предмодерној држави (XVI–XVIII вијек) сматрало се оправданим: куповина јавних положаја (предводници идеје филозофи Монтеѕкје, фр. *Montesquie* и Џереми Бентам, енгл. *Jeremy Bentham*), бирање службеника према поријеклу или страначком критерију, примјењивање на нашим просторима познате *кадијине правде* тј. третирање грађана као објекта

владања, а не као носилаца суверенитета. У викторијанској Енглеској, царској Русији, Прусској или другим уређеним државама још и у XIX вијеку превладавао је такав систем.

Класично схватање корупције у политичкој науци полази од идеје о томе да је корупција израз кварења моралних вриједности друштва (Аристотел, грч. *Αριστοτέλης* и Макијавели, итал. *Niccolò Machiavelli*).

Корупција је патолошка појава, системска аберација у којој владајућа политичка класа лични интерес ставља изнад интереса политичке заједнице. У таквом приступу корупција се осуђује као неморална и штетна по политичку конституцију друштва. Политичка легитимизација темељи се на чињеници да носиоци политичких функција заступају интересе комплетне политичке заједнице, да не преферирају лични или групни интерес (странке, компаније и сл.).

Данас се нова институционална економија признаје као незамјењиви интелектуални оквир за разумијевање привредног развоја и привредних система у транзицији. Ако се жели схватити зашто је транзиција у неким привредним системима релативно брза и успјешна, а у другима се одуговлачи и трпи од огромних трошкова преструктурирања, мора да се испита како је свако од посматраних друштава организовало релативне подстицаје за производно, заштитно и понашање грабежи и отимачине. Такве структуре подстицаја вјероватно нису транспарентне, посебно онда кад су формалне и неформалне институције слабо повезане и нејединствене. Кад се формалне и неформалне институције нађу у сукобу, непоштовање прописа цвате стварајући разне врсте несљужбених економија. Пореска утаја, корупција, мито, организовани криминал и крађа друштвене имовине постају уобичајени облици понашања. Ако је нешто ваљало у нашем бившем комунистичком политичком систему, јесте сигурно то да је промовисан рад, као један од идеолошких циљева.

Појавом модерног и демократског друштва све се више истиче системска дисфункционалност корупције. Она се не сматра само морално штетном, већ једним од кључних узрока неефикасности економског система. Корупција је дакле понашање које је девијација од нормалног обављања јавне дужности ради личне (или друге: породичне, приватне клике, интересне групе) користи, она је кршење норми ради остварења личног интереса. То укључује дјелатности као што су: подмићивање (примање новца или друге бенефиције чиме се утиче на одлуку јавне власти), непотизам (патронажа и примјењивање аскриптивних или породичних критерија у одлучивању о јавној ствари), те злоупотреба положаја за личну корист (илегално коришћење јавног добра, услуге или друге гратификације).¹

Систем професионалне управе, слободне од политичког волунтаризма, у којем је селекција и напредовање у служби утемељено на способности, стручности и непристраниности вршиоца функција у којем јавне службе дјелују према објективним правилима, под хијерархијским надзором, и у којима се ради за тачно одређену плату, не подноси одступања ради личне користи (корупције). Ствара се професионална и неподмитљива управа, а напушта:

- 1) Кваран систем (енг. *spoils system*), напуштен Пендалтовим законом од 1883. године (енгл. *Pendelton Act*) у САД. Пендалтонов закон, назван по свом главном спонзору сенатору Џорџу Пенделтону (енгл. *George Pendleton*), подразумева употребу система утемељеног на неутралним критеријумима равноправности и заслуга при приступу на јавну функцију.
- 2) Електорални непотизам (карактеристичан за раздобље III републике у Француској) или систем протекције (на снази до 1854. у Енглеској). Подмићивање, непотизам или злоупотреба јавне власти престају се сматрати нормалним и функционалним те се сматрају штетним и забрањеним.

Компаративном анализом правних рјешења корупција се дефинише на различите начине и као различита кривична дјела. Међу њима као најкоцизније, стандардно правно одређење издваја се одредба Међуамеричке конвенције против корупције (члан IV), према којој је корупција (OAS 2012): 1) тражење или примање директно или индиректно јавног службеника или лица које обавља јавну функцију, било какве новчане вриједности, или друге повластице, као што је поклон, услуга, погодности за њега или неко друго лице или субјект, у размјену за неки акт или пропуст у обављању јавне дужности; 2) понуда или обећање,

¹ Корупција се може сматрати посебном ситуацијом размјене у којој јавни службеник сматра свој положај извором прихода и жели увећати лични приход.

непосредно или посредно, јавном службенику или лицу која обавља јавну функцију, било какве новчане вриједности или друге повластице, као што је поклон, услуга, погодности за њега или неку другу особу или јединицу, у размјену за неки акт или пропуст у вршењу јавне дужности, акт или пропуст у обављању својих дужности од стране јавног службеника или лица које врши јавну функцију у сврху добивања незаконите погодности за њега или трећу страну, 4) злоупотреба или придобивање имовине које се изводи из неког акта, којег брани овај члан; 5) учествовање као покретач, подстрекач, саучесник или помагач или прикривач након почињеног дјела, или на било који начин, у замјену за узврат или у очекивању узврата, за сваке сарадње или завјере да би се починило неко дјело којег брани овај члан.

Корупција у економском сектору за посљедицу има поремећај у условима тржишне утакмице (посебно изражене код јавних набавки добара и услуга од сектора предузећа) и укупну рационалност и ефикасност економског понашања (посебно се одражава на тржишту рада код запошљавања у јавном сектору). Корупција је додатни трансакциони трошак јер уноси неизвјесност код избора алтернатива, те зато изазива неизмјерне штете по ефикасност и ефективност привреде.

4. САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ

У Босни и Херцеговини тренутно важећи је Закон о агенцији за превенцију корупције и координацију борбе против корупције из 2009. године (АРИК 2012). У смислу овог Закона, „корупција означава сваку злоупотребу моћи повјерене јавном службенику или лицу на политичком положају на државном, ентитетском, кантоналном нивоу, нивоу Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, градском или општинском нивоу, која може довести до приватне користи. Корупција посебно може укључивати директно или индиректно захтијевање, нуђење, давање или прихватање мита или неке друге недопуштене предности или њену могућност, којима се нарушава одговарајуће обављање било какве дужности или понашања очекиваних од примаоца мита.“ Нажалост, на сајту поменуте агенције поље Извјештаји о раду је *празно*,² тако да о акцијама и успјесима овог тијела нисмо могли бити информисани.

Чини се да су ефикасније на овоме пољу, бар што се тиче активности на лоцирању корупције, невладине орагнизације.

Данас је уобичајено средство приказивања стања у друштву када је ријеч о корупцији „Индекс перцепције корупције“ (CPI – Corruption Perception Index). Овим индексом се мјери степен перципиране корупције међу јавним службеницима и политичарима. Подаци о степену корупције (земље са вишим рангираним бројем, тј. мањим индексом CPI, имају већи степен корупције), за изабране земље, од укупно 143 анализираних, приказани су у следећој табели:

Табела 1: Ранг листа земаља по степену корупције мјерене CPI у 2011. години

Низак ниво корупције (од 1. до 25. мјеста)	Средњи ниво корупције (од 35. до 66. мјеста)	Висок ниво корупције (од 69. до 143. мјеста)
1. Нови Зеланд	35. Словенија	69. Италија
2. Данска	54. Мађарска	86. Србија
3. Шведска	57. Чешка	88. Босна и Херцеговина
4. Финска	66. Хрватска	95. Албанија
25. Уругвај	66. Црна Гора	143. Азербејџан

Извор: Antikorupcija 2013

За разлику од Босне и Херцеговине, у свијету су бројни примјери антикорупционих мјера и мјера за злоупотребе службеног положаја. Свакако, од њих најпознатије, процесуиране или бар изнијете суду јавности, су: Афера *Била Клинтона*, председника САД, са Моником Левински (службеницом Бијеле куће) из 1998. године, *Силвија Берлусконија*, премијера Италије који је процесуиран због корупције 2010. године на суду у Милану, оставка *Ричарда Никсона*, председника САД, због „Афере Вотергејт“ 1974. године, поступак и пресуда против

² Приступ подацима покушан 12. 12. 2012.

Никсоновог потпредседника *Спуре Егњау* због корупције из 1973. године, оставка због корупционаштва њемачког председника Кристијана Вулфа из 2012. године. У Хрватској се води судски процес због корупције и ратног профитерства против бившег преједника Хрватске *Иве Санадера*. У Србији је у 2012. години је покренут низ истражних радњи и судских процеса, међу којима су највећи: један против два бивша министра и други, против једног од најбогатијих Срба и власника моћне регионалне компаније Делта холдинга *Мирослава Мишковића*, све поводом корупционаштва. У Чешкој Републици је премијер *Грос* приликом притиска медија и јавности поднио оставку јер није успио увјерљиво да објасни одакле му новац за стан који је купио када још и није био премијер. Бивши шеф француске дипломатије *Ролан Дима* осуђен је 2001. на затвор и новчану казну јер је запослио љубавницу у једном предузећу, а она је последице код њега лобирала да ово предузеће добија уносне послове. Сви су листом умијешаношћу у корупционаштво остали, најмање, без својих личних политичких каријера.

У политици постоји морална одговорност и суд јавности, чак и кад не постоји кривична одговорност. Ричард Никсон је поднео оставку због онога што су двојица новинара објавила, што је резултирало истрагом и иако није кривично одговарао платио је политичку цијену. Од свих познатих скандала „високих функционера“, једини који моралну одговорност није преузео био је Бил Клинтон, који се „извинио нацији!“ зато што је јавно лагао у случају Монике Левински.

Корупција у неким земљама представља озбиљан привредни и политички проблем посебно за земље у развоју и земље у транзицији. Многи упозоравају на постојање традиције и својеврсне културе корупције. На примјер, мађарски аутор Јанош Корнаи у свом дјелу „Пут ка слободној привреди“ говори о: „варању као врсти националног спорта у постсоцијалистичким земљама!“ (Stojanović 2006). Овакве, благо речено, генералне увреде за народе и људе који су живјели и радили поштено и у вријеме социјализма, наравно да немају никакво научно утемељење. Долазе, по правилу, управо од стране комунистичких економиста који су слом социјализма и долазак капитализма доживјели као своју нову шансу у каријери. И то, углавном, беспоговорним прихватањем и хвалоспјевама Вашингтонском консензусу, препорукама ММФ, а критиковањем свега и свачега из времена социјализма.³ Нажалост народа ових простора, бројни су и наши експерти типа Корнаиа (сем чини нам се Словенаца), који умјесто да су били у служби својих власти и народа, у свакој прилици стављали су се на страну експерата страних влада и међународних финансијских институција, за које не може нико рећи „да нас воле, више него ми сами себе што волимо“.

Тачно је да у појединим земљама традиција подмићивања постоји вијековима. Мањи износи за мито и код Срба и Хрвата и Бошњака у специфичним „слављеничким“ ситуацијама сматрају се дијеловима нормалног понашања. Одбијање (а не тражење) нпр. боце пића студенту од професора након завршене одбране магистарског рада или букета цвијећа од бабице– акушерке (која предаје бебу оцу у породилишту), код нас се сматра понижењем оне ко нуди поклон. Међутим, ма колика стварно корупција постоји као дио традиције она у свом патолошком облику *расте у новој ситуацији*, у модерној тржишној привреди и држави јавних служби, која ни по чему није налик оне на што се традиција и обичаји у народу позивају. Традиција подмићивања ради тога служи више и прије као изговор и алиби онима који ју користе.

Државни сектор је у прошлости постао плодно тло за бујање корупције због великог интервенционизма државе и ограничавања економских слобода (увозно-извозни континенти, плафонирање цијена, монополски положај, лоши порески механизми...). На порезе, царине и разне друге дажбине које намеће држава, фирме и данас гледају као на трошак и често настоје да подмићивањем смање плаћање тих обавеза. Међутим, мито и корупција доводе до тога да се порески терет пребацује на сиромашније фирме или појединце који немају никог „свог“ на одређеном положају. Посљедица овог стања је недовољан прилив средстава у буџет, па

³ Од 1992. па надаље Корнаи је постао: сарадник универзитета Харвард, Кембриџ и Масачусетс у САД, у Мађарској члан Управног одбора Централне банке Мађарске итд. Док је у вријеме комунистичке Мађарске тј. до 1992, Јанош Корнаи био једно вријеме запослен за новине Комунистичке партије Мађарске, члан Мађарске академије наука, савјетник у Институту за економику, све то од 1967. до 1992. Нажалост, све земље бивше СФРЈ имале су своје Јаноше Корнаие.

запослени у школству, здравству и другим друштвеним дјелатностима имају веома мала лична примања, због чега се у овим установама појављује корупција. Зачарани круг се наставља...

Међутим, да будемо потпуно јасни: нема друштва (укључујући и сва бивша социјалистичка) које морално или законски прихватљивим сматра злоупотребу положаја, које сматра оправданим да се политички положај или јавна служба користи за јавно богаћење путем комерцијалних уговора на рачун јавног интереса. Морална категоризација таквог понашања нигдје није спорна, а оно што је спорно је секундарна ефикасност правног система, откривање, прогон и кажњавање. Назвати то традицијом прикрива главни дио узрока, али лијепо оправдава инциденту. У новије вријеме наглашава се управо супротно: велика понуда и настојање глобалних трговачких фактора да и корупцијом добију послове или продају производе, чиме руше крхке моралне и заобилазе правне баријере, те стварно уносе корупцију као елемент система. Такво понашање индукује општу превалентност подмићивања, додатно слаби ефикасност система правне државе и отвара нови *circulos viciosus* (лат. *зао, покварен и корумпиран*).

Специфични, „модерни“ облици корупције у БиХ као спецификуму огледају се у увећању мјесечних примања запослених, нарочито у појединим министарствима гдје се за више за 50% исплаћују лични доходи од предвиђених, као и корупције и организованог криминала најодговорнијих у многим државним институцијама и органима приликом вршења јавних набавки, те нерационалном издвајању значајних средстава за плаћање неефикасних бројних надзорних и управних одбора чија се улога углавном своди на жмурење или заштиту незаконитог пословања у конкретним срединама. О наведеним нерационалним и деструктивним понашањима и злоупотребама у многим срединама, поред свакодневних објављивања у средствима информисања, најјасније говоре извјештаји служби ентитетских и државне ревизије, као и информације из МУП-ова, тужилаштва и судова. Упућени у сва три специфична вида, који имају обиљежја сиве економије и корупције (незаконито повећање плата, корупција и организовани криминал у јавним набавкама и фиктивно постављање надзорних одбора), сматрају да се годишње непотребно отуђи 700 милиона КМ, износ који би нпр. пензионе фондове и бројна социјална давања могао значајно да унаприједи (Tender 2013).

И Свјетска банка континуирано мјери стање са корупцијом, те је у својим Индикаторима управљања за 2007. годину, сврстала Босну и Херцеговину у горњи дио љествице земаља које неквалитетно контролишу корупцију, и иста је знатно испод свјетског просјека. Шире посматрано може се претпоставити да је Босна и Херцеговина земља коју карактерише висока стопа корупције, присутне у свим порам друштвеног живота. Нажалост, и стручна и лаичка јавност у БиХ, по истраживањима Транспаренција БиХ не очекује побољшање у овом сегменту у наредним годинама.

Општа је оцјена, након анализе докумената горе поменутих организација, да корупција у БиХ у посљедњих неколико година биљежи континуиран раст. Значајно је напоменути да су од завршетка рата усвојена три стратешка документа која се односе на сузбијање корупције, а ратифициране су и релевантне међународне конвенције, међутим значајнији резултати на њиховој досљедној имплементацији, битни за сузбијање корупције, нису уочљиви.

5. БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ НА МЕЂУНАРОДНОМ ПЛАНУ

У посљедњих неколико година на разним нивоима покренута је политичка акција сузбијања корупције. Међународне организације, поједине владе, међународне невладине организације и организације те истакнути појединци иницирали су израду докумената и конкретне акције за њено сузбијање. Чињеница постојања свјетског тржишта значи и то да оно прихвата само хомогена и непротиврјечна правила пословања. Тако сматрамо да је највећа шанса (и за БиХ), да се овај негативни економски фемонем искоријени прихватањем универзалних рјешења, тј. правне тековине Европске уније. Можда је за ову тврдњу најбољи доказ већ поменути „случај бившег председника Хрватске Санадера“. „Случај Санадер“, у преводу домаћих политичких аналитичара је захтјев за коначаним обрачуном са корупцијом, и истовремено је био и посљедњи услов прихватања Хрватске у Европску унију. Актуелни политички аналитичари у Србији, активности тамошњих власти у процесуирању тајкуна,

политичара и директора Агробанке, коментаришу као давање „зеленог свјетла“ Ангеле Меркел (најутицајније политичарке у Европској унији) Србији за скоро приступање Европској унији.

Борба против корупције у међународном пословању започиње (поновно у САД!?) доношењем Закона о спречавању корупције у иностранству (енгл. *Foreign Corrupt Practices Act*, 1977). Тај акт забрањује америчким компанијама да понуде, плате, или обећају платити неком страном функционеру или чиновнику, политичкој странци политичару („политичкој особи“) за услугу утицаја, добивања или задржавања неког посла или пословног интереса. Тај се закон примјењује на све компаније које имају удјеле или главнице регистроване у Сједињеним Државама и које потпадају под контролу моћне комисије за надзор финансијског пословања (енгл. *SEC – Securites and Exchange Commission*), те постаје практично немогуће користити корупцију за подстицање послова. За америчке компаније питање опстанка на компетативним тржиштима (правно гледано) је питање борбе против корупције у тим земљама, заправо спасоносна стратегија која осим тога има и подршку владе, локалног и свјетског јавног мњења.

Уједињене нације (УН) прихватиле су Резолуцију против корупције и мита те декларацију о забрани мита у међународним пословним трансакцијама. Међународни дан борбе против корупције почео се обиљежавати 9. децембра 2004. године, након усвајања УН Конвенције против корупције, чији су циљеви унапређивање и јачање мјера за ефикасније и успјешније спречавање, као и борбу против корупције. Јасно се, између осталих облика сузбијања корупције, захтијева: „проналажење начина да се мито и корупција прогласе криминалним радњама у међународним комерцијалним трансакцијама те се позивају све земље и други субјекти међународног права да појачају борбу против корупције“. У декларацији се позивају чланице да „предузму ефективне и конкретне акције сузбијања свих облика корупције и подмићивања те свих других облика таквих дјелатности у међународним трансакцијама, посебно настојећи у примјени постојећих закона који забрањују подмићивање и охрабрујући прихваћање закона који то бране, ако такви закони случајно не постоје, те позивају приватне и јавне корпорације, укључујући мултинационалне корпорације и појединце да раде на постизању тог циља“ (General Assembly UN 1996).

Организација за међународну сарадњу и развој (OECD) прихватила је 1994. Препоруку државама чланицама да „предузму ефикасне мјере одвраћања, превенције и борбе против подмићивања страних јавних функционера у вези с међународним пословним трансакцијама“ (OECD 1994). Осим тога припремљена је – на састанку министара у мају 1996, затим састанку Г7 у јуну – Конвенција за борбу против поткупљивања страних јавних функционера у међународном пословању (енгл. *Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*) која је усвојена на састанку OECD-а од 18. до 21. децембра 1997. године. Конвенција обавезује државе на прихваћање мјера спречавања корупције. Одређују се општи елементи заједничке кривично-правне дефиниције, а сама чињеница да радње потребне за неки посао (за добијање или за одржање посла) морају бити криминализоване без обзира на локалне обичаје, висину мита, или друге околности, а висина казне мора бити адекватна за слично дјело учињено између самих домаћих субјеката. Општи или специјални економски интерес или посљедице не могу бити изговор или ослобађајућа околност од поступка или казне. Добит и имовина стечена корупцијом требају се конфисковати. Конвенцију је свечано потписало 29 влада 17. децембра 1997, а земље чланице године њене одредбе су унијеле у властито законодавство. Уводи се и сталан надзор (мониторинг) над примјеном конвенције. Конвенција захтијева криминализацију активности као што су: подмићивање, узимање власништва без правичне накнаде, отворену или прикривену преференцију за локалне добављаче, регулативу која забрањује запошљавање странаца, дискриминативну контролу заштите околине и друго. Конвенција је дио МАИ стратегије (Мултилатерални уговор о улагању) чији је основни захтјев да се страним инвеститорима осигура исти положај као домаћим инвеститорима, без посебних повластица, уношење реда у расписивање јавних конкурса и слично. Ова конвенција има глобални ефекат. „Она ће редуковати понуду јер су земље OECD сједишта мултинационалних компанија. Она ће бити значајна и на страни понуде јачајући домаће напоре сузбијања корупције у земљама у развоју и у земљама транзиције у средњој и источној Европи“ (Transparency International 1997).

Свјетска банка (WB) један је од главних поборника свјетског покрета за сузбијање корупције. Она нема право да се директно мијеша у унутрашње политичке односе и законску регулативу земаља (барем не директно) али све више давање зајмова, има и посебно услове уговора (клаузуле раскида) и спречавању прелијевања тих средстава у приватне руке локалних

политичара. "Премда се Свјетска банка не смије уплитати у политичка питања својих чланица, будући да је основана због тога да се средства која даје користе за намјеране сврхе, да се уговори за добра и услуге извршавају на прегледан и сврсисходан начин, данас Свјетска банка жели ићи и даље; она нуди своју помоћ владама које се желе борити против корупције и наглашава да неће толерисати корупцију у програмима које помаже" (World Bank 1996). Свјетска банка настоји активно да дјелује на сузбијању корупције активном економском политиком, подстицањем институционалних реформи, надзором коришћења средстава и подржавањем међународних иницијатива настоји се на рационализацији административних поступака, реформи (поједностављењу и прегледности) пореског система уклањању административне контроле цијена, подстицање приватизације државних предузећа (уз високи надзор над тим поступцима који носе високи ризик корупције – *corruption risk*), те понудом програма у којима се она појављује и као организатор реформи привредних области у којима је корупција ухватила маха (заштита околине, јавне службе). Банка помаже програме модернизације буџетских планова, управљања финансијама, рачуноводства и ревизије. Стимулишу се и помажу земље да проведу реформу платног система јавних службеника. Банка помаже реформе управе и правосуђа, те слободу медија (*EDI training workshops*). Такође мијења и своја унутрашња правила и поступке добијања, исплате, извјештавања и ревизије у складу са „начелима економичности, ефикасности и прегледности“. Банка води посебну бригу о етичким стандардима својих службеника. Банка може обуставити сваки зајам у којем је дошло до уговора корупцијом или проневијером, она има право надгледати рачуне супконтрактора од извршавања уговора, може искључити (*црна листа*) предузећа која се служе корупцијом (World Bank 1996).

Вијеће Европе је након састанка министара правосуђа на Малти 1994. године, управо у оквирима Вијећа Европе, формирало Мултидисциплинарну групу за борбу против корупције (GMC) која је припремила низ кривично-правних, грађанских и акционих мјера за сузбијање корупције. У Прагу је 11. маја 1997. године одржана конференција европских министара правосуђа с главном темом: Везе између корупције и организованог криминала. Упозорено је на могућност да се, користећи своје финансијске и друге могућности, организовани криминал инфилтрира у државне и институције, посебно корупцијом, и тиме угрози демократска достигнућа, успори привредни развој и потребне реформе. Подржан је напор стварања правног темеља за борбу против корупције (оквирна конвенција и конвенција о криминализацији корупције), али и указано да *би били кредибилни међународни правни инструменти у подручју корупције, они морају бити попраћени ефективним мјерама*. Потпуна потврда тога приступа улиједила је на састанку шефова држава и влада (други самит) 10. и 11. октобра 1997. године у Стразбургу, гдје је усвојен и оперативни план који је требало уградити у домаћа законодавства чланица Европске уније.

6. ЗАКЉУЧАК

Корупција у неким земљама представља озбиљан привредни и политички проблем посебно за земље у развоју и земље у транзицији. Многи упозоравају на постојање традиције и својеврсне културе корупције.

Нема друштва које морално или законски прихватљивим сматра злоупотребу положаја, које сматра оправданим да се политички положај или јавна служба користи за јавно богаћење путем комерцијалних уговора на рачун јавног интереса.

Корупција је у БиХ препозната као очит и битан проблем, иако не постоји ниједан званичан или стручни документ у којем се процјењује њен обим, те се она сматра као једна од кључних препрека у процесу напретка ка Европској унији. Треба истаћи да се с проблемима паралелне економије суочавају све савремене државе свијета, само неке у мањем обиму, а неке у већем.

Важно је напоменути да су од завршетка рата у БиХ усвојена три стратешка документа која се односе на сузбијање корупције, а ратификоване су и релевантне међународне конвенције. Међутим, значајнији резултати на њиховој досљедној имплементацији, битни за сузбијање корупције, нису уочљиви. Потребно је омогућити системски надзор над спровођењем имплементације који би уједно представљао и контролни механизам на основу којег ће се

провјеравати дјелотворност усвојених и ратификованих докумената. Такође, неопходно је предвидјети контролне мјере и активности за спровођење стратешких циљева, рокове, одговорне субјекте и ресурсе за реализацију, те дефинисати показатеље за спровођење мјера и активности, на основу којих ће се пратити степен њихове реализације, као и показатељи за процјену успјешности постављених циљева.

ЛИТЕРАТУРА

- Antikorupcija. 2013. Pristupljeno 15. septembra. http://antikorupcija.ba/images/ti_cpi_2011_report_view.pdf.
- APIK. 2012. Pristupljeno 12. decembra. http://www.apik.ba/acms_documents%5Czakon%20o%20agenciji%20za%20prevenciju%20korupcije%20i%20koordinaciju%20borbe%20protiv%20korupcije%201.pdf.
- Ekonomski institut. 2009. *Strategija razvoja Republike Srpske 2010–2014*. Banja Luka.
- General Assembly UN. 1996. *Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transaction*. New York.
- Ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske. 2012. *Ekonomski aspekti prilagodavanja Republike Srpske i BiH Evropskoj uniji: značaj i dometi Strategije EU 2020*. Banja Luka.
- OAS. 2012. Pristupljeno 12. decembra. <http://www.oas.org/juridico/.../b-58.htm>.
- OECD. 1994. *Government Agree to Combat Bribery*. SG/P 36.
- Revikon. 2008. *Porezni savjetnik*. Sarajevo. Broj 2, 21–25.
- Revikon. 2013. *Porezni savjetnik*. Sarajevo Broj 34, 12–15.
- RTL. 2012. Pristupljeno 17. oktobra. <http://www.rtl.hr>.
- RTV. 2012. Zaremba Maćej. „Priča o sedam lopova“. Pristupljeno 15. decembra. http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/svedski-novinar:-kosovo-leglo-kriminala-sluzbenici-unmik-a-korumpirani_32567.html.
- Stojanović, Aleksandar i Raičević, Božidar. 2013. *Javne finansije*. Sarajevo: Revicon.
- Stojanović, Aleksandar. 2006. *Tranzicija i poreske reforme*. Sarajevo: Revicon.
- Tender. 2013. Pristupljeno 17. septembra. <http://www.tender.ba>.
- Transparency International. 1997. *Report* 05 November.
- World Bank. 1996. *Corruption – a Major barrier to Sound and Equitable Development*.